

Breznysnyánszky László

A debreceni pedagógiai iskola kutatóműhely

Egy új kiadvány mindig örömteli alkalom, fontos állomás a kutató, alkotó munkában. A debreceni iskola című Acta Debrecina kötet többünk öröme, többünk fáradozásának az eredménye. Egy pályázatra, kutatásra szövetkezett csoporté, szakmai és életkori értelemben összetett csapaté. Nem is tudom, hogy a kiadványról vagy a hozzá vezető útról érdemesebb-e egy ilyen alkalommal beszélni. A kötet egyfajta „kutatás közben” létrejött termék, amely azonban az indulás és a folytatás szándékának, terveinek kontextusában mutatja meg igazi arcát. Pontosabban azokat az ambíciókat, amelyek a kutatást mozgatják és azokat a feladatokat, amelyek előttünk állnak.

A közölt tanulmányok egy nagyobb projekt és azon belül egy OTKA támogatással folyó kutatás tematikus összegzése. A „debreceni iskola”. Pedagógiai-tanárképzési irányzatok és képviselőik történeti-regionális összefüggésben c. (T 043016. sz.) pályázat első időszakának írásaiból készült válogatás.

A kutatás a Debreceni Egyetem köré szerveződött pedagógiai műhelyek történetének átfogó és rendszeres neveléstörténeti feldolgozását az egyetem neveléstudományi professzorainak 1912-1970-ig terjedő időszakára nézve vállalja. A professzorokhoz kapcsolva tanítványaik, követőik tevékenységének feltárását és az egyetemi pedagógusképzés történetét kívánja felvázolni. Szerves előzményként kezeli az egyetem megalapításában, indulásában szerepet játszó protestáns kollégium pedagógia-oktatási sajátosságait, hatását. A vizsgált periódus változatos feltételeket szabott a közép-európai térség egésze, országai, nemzeti és tudományos világa számára. A szűkebben vett egyetemi és a szakmai élet nyugodtabb és zaklatottabb szakaszai követték egymást, próbára téve a nevelés elméleti és gyakorlati művelőit.

A vállalt kutatás témahálója (1. ábra) öt korszak és három kutatási irány „mátrixában” mutatja be azokat a kiválasztott részproblémákat, amelyek megismeréséhez, feltárásához és megértéséhez a vizsgálatainkkal hozzá kívánunk járulni.

A korszakok (a táblázat oszlopai): előzmények, Mitrovics, Karácsony, Jausz és Kelemen professzor tanszékvezetői időszaka. Ebben a megközelítésben az iskolateremtők alakja, munkássága kap hangsúlyt: pályafüvük, tudományos és tanári munkásságuk, tudomány-szervező, műhelyalapító és -formáló személyiségük.

A kutatási irányok horizontális feladatterve: (a professzorok munkássága, a műhely szaktudományos és a pedagógusképzésre gyakorolt hatása) azokra a munkálatokra mutat rá, amelyek a professzori periódusokat átölelő folyamatok és fejlemények feltárására irányulnak a kutatásban. Ez utóbbi esetében a változó rendszerkörnyezet (egyetemi, oktatáspolitikai, tanárképzési) és ennek formálásában, illetve a képzési rendszer működtetésében játszott, vállalt közvetlen és a szakmai, szellemi kisugárzásig értelmezhető szerep a hangsúlyos szempont.

2. táblázat

A kutatás horizontális feladatterve

Kutatási irány	Kutatási feladat
A pedagógiai műhely vezető alakjai, munkásságuk	Az I-V. korszak iskolateremtő alapjainak munkássága, pályáíve. A korszak és az egyetemi műhely sajátosságai. Kutató és oktatómunka, szerepvállalás az egyetem életében.
A műhely hatása	A tudományos műhely hatása a kutatói, oktatói utánpótlásra. Magántanárok, doktorok. Adatbázis felépítése a tanítványok első és további köréről, kapcsolódásaikról: az adott személyek életrajzi adatai, pályáíve, publikációi, szakmai kötődései, kapcsolatai, munkásságuk eredményei alapján.

Ennyit a kötet előszavában is jelzett vállalásról tervekről. Mit tükröz ebből A debreceni iskola című tanulmánygyűjtemény?

A kötetben három nagyobb egységbe szerkesztettük Fenyő Imre kollégával az írásokat:

- A portrék, Arcképvázlatok c. fejezetben: Tankó Béla, Mitrovics Gyula, Jausz Béla, Kelemen László professzorok szakmai életrajza jelenik meg, Fenyő Imre, Vincze Tamás, illetve az Orosz Gábor-Vecsey Beatrix és a Balogh László-Szirmai Hajnalka szerzőpáros tollából.
- A korszakhoz kötődő elemzések, Műhelyszemle, vagy ahogyan Németh András szakmai lektorunk nevezte: mikro-elemzések fejezetben A református kollégium tanárai az egyetemen, Karácsony Sándor a debreceni katedrán, Mitrovics Gyula „műhelye”, Kiss Árpád a negyvenes években címet viselő és Fekete Károly, Komlósi Sándor, Vincze Tamás, ill. Kiss Endre írásával a Mitrovics-Karácsony korszakra vonatkozó tartalommal kaptak helyet írások. A Jausz korszakot két dolgozat reprezentálja: a neveléstudomány helyzetéről Jausz Béla professzorságának idejében 1957-ig (Orosz Gábor-Nyilas Bernadett írása), hasonló időszakra vonatkozóan, de Kelemen L. kutatásairól szól Orosz Gábor dolgozata, amely a balatonfüredi tanácskozás környezetében elemzi a későbbi debreceni professzor kutatásainak visszhangját.
- A változó feltételek mellett mutatkozó folytonosságok adják a harmadik fejezet témáját. A tudományos utánpótlás nevelésének, a tanárképzés és a gyakorló iskolák intézményi rendjének, illetve a műhely „debreceniségének” kérdését tárgyalja Brezsnaynszky László, Holik Ildikó és Kozma Tamás egy-egy áttekintő, összegző munkája.

A 3. ábra a munkacsoport eddigi tevékenységét tükrözi. A kötetben publikált írások tematikai hovatartozását a kutatási témavállalás mátrixába helyezve mutatja be. Az első és második ábrával összevetve látható, hogy mind a korszakok, mind a kutatási irányok celláinak többségében vannak jelezhető szakirodalmi teljesítmények. De megmutatkoznak a lazábban lefedett kutatási területek is.

A szerzők és a dolgozatok köre bővíthető lenne azokkal a kéziratokkal és referátumokkal, bontakozó publikációs ötletekkel, amelyek azóta a kiadók vagy a szerzők fiókjában, céduláin várnak a sorsukra. Megemlíthetjük Ugrai János és Vincze Tamás: Megtört karrier – töretlen munkakedv. Szelényi Ödön élete és munkássága c. kéziratát, amely rövidesen megjelenik az OPKM Tudós tanárok – tanár tudósok sorozatában.

Az elmúlt évek neveléstudományi konferenciáin, Magyar Tudományos Akadémia székházában szimpóziumokat szerveztünk a munkacsoport tagjainak előadásaiból: A Debreceni Egyetem neveléstudományi iskolái (2002); Mesterek és tanítványok a Debreceni Egyetem neveléstudományi iskoláiban (2003); A tanárképzés gyakorlati műhelyei az egykori Debreceni Egyetemen (2004). Az utóbbi rendezvényen a Debrecenben működött Protestáns, illetve az egyetemi Tanárképző Intézet témája állt a középpontban.

Kitekintés

Mi a mélyebb értelme, küldetése, távlatos célja egy ilyen műhelykutatásnak? Több, egymást nem feltétlen kizáró választ, motivációt is meg lehet jelölni.

- Lehet aktualitásra hivatkozni: az egyetem közelgő centenáriumára, ami valóban sürgető kihívás arra, hogy ez a szakterület is megmutassa múltját és eredményeit.
- Lehet az elődök tiszteletére, a követők tisztelgésére hivatkozni, ami szintén méltó cél, kellő motiváció a műhelykutatások számára.
- Lehetne tanszéki PR motívuma is a dolognak, ezt sem kell letagadnia az érintetteknek.

- Lehet mindezek mellett a hasonló kutatások divatjára, analógiáira hivatkozni. Arra a kutatási versenyre és lehetséges kooperációra, amely eredményeként a korabeli egyetemi neveléstudományos műhelyek teljes horizontja kitarulkozhat. Ezen az úton munkacsoporthunk jó ütemben halad. Nem itt indult útjára a hazai műhelykutatás, de Ismereteink szerint A debreceni iskola az első ilyen témában publikált kötet.

A fentieknél azonban van a témában mélyebb, fontosabb kihívás, a folytonosság és a szakmai kisugárzás kérdése. Amikor a debreceni iskola címet választottuk, tudtuk, hogy a folytonosságok és megszakítottságok sajátos szövődékével fogunk találkozni a részletek faggatásakor. Pontosabban a diszkontinuitás mindig látványosabban volt jelen, főleg a második periódusban. De a professzorok tevékenysége maga sem jelentett világos szakmai egymásra épülést. A folytonosság tehát aligha kereshető a személyekben, különösen nem habitusokban, a szervezetben, a hirdetett tanokban.

Van-e, lehetett-e, kimutatható-e mégis valamilyen lényegi kontinuitás? Beszélhetünk-e valóságos iskoláról? Kozma Tamás írása a debreceniség felől közelíti a kérdést, de inkább szkepszissel kezeli annak lehetőségét.

Lehet-e más szálát is találni? Csak hipotéziseink vannak a szakmai, eszmetörténeti látenciák, üzenetek és a kisugárzás körére vonatkozóan. Vizsgálunk kell a szakmai feladattelfogás, küldetés megnyilatkozásait. Vizsgálunk kell azokat a lépéseket, törekvéseket, amelyeket az igen eltérő körülmények között a szakmai emancipáció érdekében, a szakma, a pedagógia egyetemi kutyabőrének megszerzéséért és megtartásáért a professzorok, munkatársaik és a tanítványaik tettek. Ebben az értelemben is vizsgálunk kell azt, amit a tanárképzés és ezáltal az iskolaügy minőségéért tettek vagy tenni kívántak. Ezekben kereshetjük talán leginkább a tényleges vagy meta-szintű kontinuitás megnyilvánulásait.

A kiadvány szimbolikusan maga is a folytonosságot hirdeti: egy olyan sorozat, az Acta Paedagogica Debrecina százharmadik (CIII) száma, annak része, amely – ha változó külsővel és tartalommal is –, de a neveléstudományi tanszék utóbbi 50 évének szakmai termését publikálja.

Melléklet

1. ábra

A Debreceni Egyetem pedagógiai műhelyei (1912-1970)

3. ábra

A Debreceni Egyetem pedagógiai műhelyei (1912-1970) A debreceni iskola c. kötet tanulmányainak tükrében

A Debreceni Egyetem pedagógiai műhelyei (1912-1970)

Korszak (I-V.) ►	Előzmények	Mitrovics Gyula korszaka 1918-1941	Karácsony Sándor korszaka 1942-1950	Jausz Béla korszaka 1951-1966	Kelemen László korszaka 1966-1970
Kutatási irány (1-3.) ▼					
1. A pedagógiai műhely vezető alakjai, munkásságuk	A református kollégiumban oktatott pedagógia elmélet. A kolozsvári egyetem hatása, Böhm Károly és tanítványai, Gulyás János; Tankó Béla	Az esztétika és a neveléstudomány; A neveléstudomány alapvonalai; A humanizmus értelmezése, személyiség felfogás.	A társasléktanra épülő pedagógia elmélete; a szabadművelődési mozgalom.	Az 1950-es évek „visszafo-gott” pedagógiai elmélete. Próbálkozás a pedagógiai tudományos élet megújítására.	A pedagógiai pszichológia; gondolkodásfejlesztési vizsgálatok; pedagógus-képzési kutatások; pszichológusképzés
2. A műhely hatása a szaktudományra, az utánpótlásra	A 20. századi protestáns teológia és a hazai pedagógia kapcsolata.	A pedagógiai tudományos tevékenység megszervezése az egyetemen; Szelényi Ödön; Spranger hatása; kapcsolat más egyetemekkel	Alexandrianizmus, kapcsolat más bölcsész tudományokkal; a szárszói konferencia; Kovács Máté; Kiss Árpád.	Neveléstörténeti kutató csoport, Bajkó Mátyás; a neveléstudományban élő pszichológia, Borbély András; az egyetemi pedagógia szak.	Nevelépszichológiai kutatói kör. Személyiséglélektani csoport; Pedagógusképzési kutatócsoport
3. Hatása az egyetemi pedagógusképzésre	A preceptor rendszer hatása; Protestáns tanárképzés 1883 után; kolozsvári példa.	Az egyetemi tanár-képzési gyakorlat megszervezése; Protestáns Tanárképző Intézet és gyakorló iskolája.	A Tanárképző Intézet gyakorló iskolájában szerveződő pedagógiai iskola: Jausz Béla, Kiss Árpád.	A gyakorló iskola újraindítása; a tanárképzés változatai	A gyakorlóiskolák; próbálkozások a tanárképzés átalakítására; az egységes tanár-képzés eszméje

A Debreceni Egyetem pedagógiai műhelyei (1912-1970)
A debreceni iskola c. kötet tanulmányainak tükrében

Korszak (I-V.) ►	Előzmények	Mitrovics Gyula korszaka 1918-1941	Karácsony Sándor korszaka 1942-1950	Jausz Béla korszaka 1951-1966	Kelemen László korszaka 1966-1970
Kutatási irány (1-3.) ▼					
1. A pedagógiai műhely vezető alakjai, munkásságuk	Fekete Károly: A debreceni református kollégium tanárai az egyetemen Fenyő Imre: Tankó Béla	Vincze Tamás: Mitrovics Gyula	Fenyő Imre: Karácsony Sándor Komlói Sándor: Karácsony Sándor a debreceni katedrán	Vecsey Beatrix-Orosz Gábor: Jausz Béla Orosz Gábor-Nyilas Bernadett: A neveléstudomány helyzete a debreceni egyetemen 1950-1957 között	Balogh László-Szirmai Hajnalka: Kelemen László Orosz Gábor: Kelemen László kutatásai az 1956-os balatonfüredi tanácskozáson
2. A műhely hatása a szaktudományra, az utánpótlásra		Vincze Tamás: Mitrovics Gyula „műhelye” a debreceni egyetemen Brezsnyánszky László: a tudományos iskolateremtés feltételei a 20-as, 60-as évek debreceni egyetemén	Kiss Endre: Kiss Árpád a negyvenes években		
		Kozma Tamás: A debreceni iskola debrecenisége			
3. Hatása az egyetemi pedagógusképzésre		Holik Ildikó: A debreceni egyetem tanárképzése és gyakorló iskolái			